

डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला अंतर्गत कृषि महाविद्यालय,नागपूर
येथे आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्र स्थापन
करणेबाबत....

महाराष्ट्र शासन
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक :कृषिवि-३७२३/प्र.क्र.६६/७-अ
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक
मंत्रालय विस्तार, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक: १४/०९/२०२३

वाचा: १. सन २०२३-२४ चे अर्थसंकल्पीय भाषण.

२. कुलसचिव,डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,अकोला यांचे दि.२४/०२/२०२३
चे पत्र.

३.मा.राज्य मंत्रीमंडळाच्या दि.०४/०७/२०२३ रोजी झालेल्या बैठकीचे इतिवृत्त
दि.१७/०७/२०२३.

प्रस्तावना :-

नागपूर हे राज्यातील तिसऱ्या क्रमांकाचे मोठे शहर असून महाराष्ट्र राज्याचे उपराजधानीचे शहर आहे. लोकसंख्येनुसार नागपूर शहर भारतातील १३ वे मोठे शहर आहे. महाराष्ट्रातील स्मार्ट शहरांपैकी एक शहर म्हणून प्रस्तावित केले गेले आहे आणि स्मार्ट सिटी प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीमध्ये भारतातील पहिल्या दहा शहरांपैकी एक आहे. नागपूर शहर हे "ऑरेंज सिटी" म्हणून ओळखले जाते. भौगोलिकदृष्ट्या नागपूर शहराचे स्थान हे देशाच्या मध्यवर्ती ठिकाणी असून ते रस्ते, रेल्वे व हवाई मार्ग या सर्व वाहतुकीच्या साधनांनी जोडलेले आहे. राज्यात "मल्टी-मॉडेल इंटरनॅशनल पॅसेंजर आणि कार्गो हब एअरपोर्ट नागपूर (मिहान) या नावाने नागपूर येथे संमिश्र प्रकल्प विकसित केला आहे. या प्रकल्पात नागपूरचे विद्यमान देशांतर्गत विमानतळ,आंतरराष्ट्रीय प्रवासी आणि कार्गो हब विमानतळ म्हणून विकसित करणे, सोबतच एका मोठ्या विशेष आर्थिक झोन या योजनेचा समावेश आहे. मध्यवर्ती ठिकाणी असलेल्या या सर्व वैशिष्ट्यांसह नागपूर येथे शेती, कृषी उद्योग आणि कृषि संलग्न उद्योगांसाठी "आंतरराष्ट्रीय कृषी सुविधा केंद्र" स्थापन करणे प्रस्तावित आहे.

आंतरराष्ट्रीय कृषी सुविधा केंद्राची संकल्पना ही कृषी क्षेत्राचे राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर नेतृत्व प्रदान करण्याच्या उद्देशावर आधारित असून, गुणवत्तापूर्ण शिक्षण व संशोधन आणि कृषी/संलग्न क्षेत्राला लाभ देण्यासाठी नाविन्यपूर्ण माहिती/तंत्रज्ञानाचा प्रसार करणे या केंद्राचे उद्दीष्ट आहे. तसेच,उपलब्ध संसाधनांचा जास्तीत जास्त वापर करणे आणि उपजीविकेची सुरक्षितता साध्य करणे ही दुहेरी उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी कृषी आणि संबंधित विज्ञानाच्या विविध शाखांचे एकत्रीकरण करण्यासाठी अशा कृषी सुविधा केंद्राची आवश्यकता आहे.

भारतीय कृषी क्षेत्रासमोर नवीन आव्हाने आहेत आणि कृषी विकासाला चालना देण्यासाठी नवीन कौशल्ये आणि ज्ञानाने सुसज्ज असलेल्या मानव संसाधनाच्या नवीन वर्गाच्या विकासाची आवश्यकता आहे. लहान आणि अल्पभूधारक शेतकऱ्यांचे वर्चस्व असलेल्या विदर्भातील शेतीला दुष्काळ, हवामान बदल, व्यापार आणि अर्थव्यवस्थेचे जागतिकीकरण इत्यादी विविध आव्हानांचा सामना करावा लागत आहे. सदर आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी कुशल मनुष्यबळाची आवश्यकता आहे. विद्यापीठाच्या शिक्षण, संशोधन आणि विस्तार कार्यक्रमांमुळे ज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून मानव संसाधन विकास होईल. त्या कुशल मनुष्यबळाद्वारे कृषी आणि संलग्न उद्योगांमध्ये रोजगाराच्या संधी निर्माण करणे आवश्यक आहे.

सन २०२३-२४ च्या अर्थसंकल्पीय भाषणात मा.उपमुख्यमंत्री तथा वित्त मंत्री यांनी कृषि व संलग्न क्षेत्रातील अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचे उपयोजन व प्रसार करण्यासाठी, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि महाविद्यालय, नागपूर येथे, “आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्र” स्थापन करण्यात येईल व या केंद्रासाठी रुपये २२७ कोटी ४६ लाख रुपये खर्च अपेक्षित आहे, अशी घोषणा केली आहे. सदर अर्थसंकल्पीय घोषणेनुसार डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, नागपूर येथे “आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्र” स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

१. डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, नागपूर येथील कृषि विद्यापीठाच्या “दाभा” येथील जागेवर “आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्र” स्थापन करण्यास मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.
२. नागपूर येथे “आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्र” स्थापन करण्यासाठी एकूण रुपये २२७ कोटी ४६ लाख इतक्या खर्चास मान्यता देण्यात येत आहे.

३. आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्राची उद्दिष्टे:-

आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्राची संकल्पना राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर कृषि क्षेत्राचे नेतृत्व प्रदान करण्याच्या उद्देशावर आधारित आहे. आधुनिक शेती व तंत्रज्ञान याबाबत शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन करणे, संशोधनावर आधारित शेतीची माहिती शेतकऱ्यांमध्ये प्रसारीत करणे, ग्रामीण भागातील महिलांना कृषि आणि कृषि संबंधित तंत्रज्ञानाबाबत सक्षम करणे, विद्यार्थ्यांना कृषि शिक्षणाची माहिती देवून त्यांच्यात शेतीचे महत्व व शेतीव्यवसायाबाबतची आवड निर्माण करणे, शेतीव्यवसायाचे ज्ञान, तंत्रज्ञान व शेतीबाबतचा दृष्टीकोन याबाबत जागरुकता निर्माण करणे, शेती, कृषि उद्योग आणि कृषि संलग्न उद्योग विकसित करणे अर्थात गुणवत्तापूर्ण शिक्षण, संशोधन, क्षमता निर्माण, सल्लामसलत आणि कृषी/संलग्न क्षेत्राला लाभ देण्यासाठी नाविन्यपूर्ण माहिती/तंत्रज्ञानाचा प्रसार करणे ही या केंद्राची उद्दिष्टे आहेत.

४. आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रातील अंतर्भूत बाबी:-

- १) सदर आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रात ॲग्रीकल्चर इव्हेंटकरीता प्रत्येकी ५०० बैठक क्षमतेचे ४ सभागृह व १५०० बैठक क्षमतेचे १ सभागृह बांधण्यात येणार आहे.
- २) आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रामध्ये शिक्षण व प्रशिक्षणाकरीता ५० ते ५०० बैठक क्षमतेचे प्रशिक्षण हॉल बांधण्यात येणार आहेत.
- ३) या आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रातील काही भाग, देशभरातील विद्यापीठांनी विकसीत केलेल्या विविध पिकांचे वाण, कृषि औजारे, कृषि पद्धती, सेंद्रीय शेती, औषधी शेती, वनशेती, पशुसंवर्धन व दुग्धव्यवसाय इ.संबंधित तंत्रज्ञान यांचे दृकश्राव्य (Audio/video visual) आणि Statutory model यांच्या प्रदर्शनाकरीता उपलब्ध राहणार आहे. तसेच, उर्वरित भाग Occasional Exhibitions करीता उपलब्ध राहणार आहे.
- ४) आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रामध्ये शिक्षण, प्रशिक्षण व मार्गदर्शनासाठी येणाऱ्या शेतकरी, विद्यार्थी व कृषि उद्योजक यांच्या निवासव्यवस्थेसाठी एकूण २०४ क्षमता असलेले १०२ खोल्यांचे वसतीगृह बांधण्यात येणार आहे.
- ५) आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रामध्ये शेतकऱ्यांच्या फायद्यासाठी विविध प्रयोगशाळा आणि उत्पादन युनिट्सची स्थापना करण्यात येणार असून, प्रयोगशाळेतील तज्ञ मार्गदर्शकांकडून शेतकऱ्यांना निविष्टा उत्पादन करण्याच्या विविध पद्धती शिकविल्या जातील.
- ६) कृषि, कृषी आणि दळणवळण, आधुनिक आणि हाय-टेक शेतीचा इतिहास समाविष्ट असलेल्या इनडोअर ॲग्रीकल्चर म्युझियमची स्थापना करण्यात येईल.
- ७) अत्याधुनिक कृषि विषयक तंत्रज्ञानाचे मॉडेल्स तयार करण्यात येतील.
- ८) शेतीविषयक उपलब्ध तंत्रज्ञान, पिकपद्धती, पिकांचे नवनवीन वाण व चांगल्या प्रतीचे वाण इत्यादींची सर्वसमावेशक माहिती एकाच ठिकाणी उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने या कृषि सुविधा केंद्रात पीक कॅफेटेरिया व कृषि प्रेरणा केंद्राची स्थापना करण्यात येणार आहे. शेतकऱ्यांना मोठ्या स्तरावर एकत्रीत आणून त्यांच्या कॉन्फरन्स घेणे, त्यांना कृषिविषयक नवीन उद्योगांकरीता प्रेरीत करणे, तसेच, कृषि विषयक उन्नतीकरीता निर्धारित ध्येय राबविण्याच्या दृष्टीने महत्वाकांक्षी प्रकल्प उभारण्याकरीता कृषि प्रेरणा केंद्राची स्थापना करण्यात येईल.
- ९) भाजीपाला व फुले यांच्या उत्पादनाकरीता हाय-टेक पॉलीहाऊस मॉडेल्स तयार करण्यात येतील.
- १०) सदर आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रात कृषि प्रदर्शनांसाठी मोठ्या आकाराचे घुमट (domes) उभारण्यात येणार आहेत.

५. आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रातील काही भाग देशभरातील विद्यापीठांनी विकसित केलेल्या विविध पिकांचे वाण, कृषि औजारे, कृषि पद्धती, सेंद्रीय शेती, औषधी शेती, वनशेती, पशुसंवर्धन व दुग्धव्यवसाय इ.संबंधित तंत्रज्ञान यांचे दृकश्राव्य (Audio/video visual) आणि Statutory model इत्यादीच्या तसेच, प्रस्तावित कृषि सुविधा केंद्रातील काही भाग कायम प्रदर्शनाकरीता कृषि

उद्योजकांना भाडे तत्वावर देण्यास, तसेच, उर्वरित भाग Occasional Exhibitions करीता उपलब्ध करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

६. आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्रामध्ये शिक्षण, प्रशिक्षण व मार्गदर्शनासाठी येणाऱ्या शेतकरी, विद्यार्थी व कृषि उद्योजक यांच्या निवासव्यवस्थेसाठी सदर सुविधा केंद्रामधील वसतीगृहाचा वापर करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

७. आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्राचे इमारत बांधकाम, नियोजन विभाग, शासन परिपत्रक दि.११.०६.२०१८ अन्वये, मा.मुख्य सचिवांच्या अध्यक्षतेखालील उच्चाधिकार समितीच्या मान्यतेच्या अधीन राहून करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

८. याप्रित्यर्थचा खर्च मागणी क्र.डी-३, ०१ पीक संवर्धन, (००) (०८) डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठाला सहायक अनुदान (कार्यक्रम) (२४१५ ००९९) या लेखाशिर्षाखाली त्या-त्या आर्थिक वर्षात मंजूर केलेल्या अर्थसंकल्पीय तरतूदीमधून भागविण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

९. सदर आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्राच्या उभारणीनंतर या केंद्रातील मनुष्यबळावरील खर्च, देखभाल दुरुस्ती व दैनंदिन खर्च इत्यादीबाबतचा खर्च या सुविधा केंद्राच्या प्राप्त महसुली उत्पन्नातून कायमस्वरूपी भागविण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

१०. सदर शासन निर्णय मा.मंत्रीमंडळाच्या दि.०४/०७/२०२३ रोजी दिलेल्या मान्यतेच्या अनुषंगाने तसेच, वित्त विभाग अनौपचारिक संदर्भ क्र.२०७/२०२३/व्यय-१, दि.२५/०७/२०२३ अन्वये मिळालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

११. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२३०९१४१९०६१३३८०१ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(प्रतिभा पाटील)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.राज्यपाल महोदय यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा.मुख्यमंत्री, यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
३. मा.उपमुख्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा.मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
५. मा.मुख्य सचिव यांचे सहसचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई,

६. अपर मुख्य सचिव (कृषि) यांचे स्वीय सहायक, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
७. सदस्य सचिव तथा महासंचालक, महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे.
८. कुलगुरु, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.
९. कुलसचिव, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.
१०. विद्यापीठ अभियंता/नियंत्रक, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.
११. जिल्हाधिकारी, नागपूर.
१२. उपविभागीय कृषि अधिकारी, नागपूर.
१३. महालेखापाल, महाराष्ट्र १/२ (लेखापरीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई/नागपूर.
१४. जिल्हा कोषागार अधिकारी, नागपूर/उप कोषागार अधिकारी, नागपूर.
१५. मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण भवन, नवी मुंबई.
१६. उप लेखा परीक्षक (वरिष्ठ), स्थानिक निधी लेखा, कोकण भवन, नवी मुंबई.
१७. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
१८. निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई.
१८. उप सचिव, वित्त विभाग (व्यय-१), मंत्रालय, मुंबई.
१९. उप सचिव, नियोजन विभाग (कार्यासन-१४३१), मंत्रालय, मुंबई.
२०. निवडनस्ती (कार्यासन-७ अ).